

MUŽSKÉ KOŠILE NA JIHOVÝCHODNÍ MORAVĚ

Príspevek k terminologii, genezi a konstrukci mužské oděvní součástky

Lenka Havlíková, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Košile spolu s plátěnými *gaťama* byly v lidovém prostředí nejjednodušším a základním každodenním oděvem mužů, staly se letním pracovním oděvem a oblékaly se i jako oděv spodní. Košile oblékali malí chlapci, nosili je svobodní i ženatí a muži v nich byli také pohřbíváni.

Košile patří mezi hlavní a vývojově nejstarší součásti mužského lidového oděvu. Byla celoročně oblékána nejen na běžné nošení a na práci, ale byla také součástí obřadního a svátečního lidového oděvu. Je spodní oděvní součástkou – prádlem, která je oblečena přímo na těle, a přitom je do jisté míry viditelnou svrchní součástkou, především jako součást pracovního oděvu. Největší vliv na její vzhled a způsob oblékání měla renesanční móda a další výrazné změny prodělala v 19. století. Mužská košile tvoří celek s kalhotami – na Slovácku nejčastěji soukennými nohavicemi ke svátečním příležitostem, případně plátěnými *gaťama* na práci a všední den. Obléká se na ni zpravidla vesta nebo i kabátek a další svrchní oděvní součástky a nezbytné doplňky.

Cílem tohoto příspěvku bude pojednat o této oděvní součástce podrobněji, zaměřit se na etymologii slova košile i na vývoj podoby košile v minulosti, provést srovnání a rozbor, zejména stříhové konstrukce košil na Slovácku,¹ přičemž bude využit sbírkový materiál Národního ústavu lidové kultury (dále jen NÚLK).

Nástin vývoje mužské košile

Předchůdce mužské košile lze hledat již v oděvu Slovanů, i když zprávy, které informují o podobě oděvu tohoto etnika, jsou spíše kusé a nepodávají o něm příliš jasný obraz.² Přesto Lubor Niederle předpokládá existenci košilové oděvní součástky, která se oblékala přímo na holé tělo, vyjmenovává také názvy tohoto druhu oděvu: *rub, rubacha, čechel, svita, sra-ka, sukně, košile, kotyga*. Podle něj byl rubáš u Slovanů základním oděvem pro muže i ženy a vedle nohavic byl nejstarší oděvní součástkou mužského oděvu.³ Z rubáše se pravděpodobně stává spodní oděv *košulja*, tedy košile.⁴ Podobu, střih ani materiál této ani ostatních zmíněných oděvních součástek nelze přesně určit. Lze ovšem s určitostí předpokládat, že košile byla jednoduchého střihu složeného z pravouhlých dílů a patřila k oděvním součástkám, které si Slované zhotovovali doma, pravděpodobně z vyrobeného plátna.

Středověká literatura a miniatury ukazují na přítomnost košilového úboru v oděvu venkovských vrstev, mužská košile měla délku po kolena. Jednalo se o základní oděvní součástku, jako viditelná součást oděvu byla do renesance znakem především manuálně pracujících lidí.⁵ V historických pramenech z 16. století se můžeme setkat se zmínkami o košili selských mužů a plátnu jako materiálu pro jejich výrobu.⁶ Archivní doklady v podobě pozůstalostních soupisů potvrzují přítomnost košile v mužském lidovém oděvu na Slovácku na počátku 17. století – objevují se mezi výčtem ostatních oděvních součástek spíše sporadicky a v malém počtu a nacházíme zde i zmínky o materiálu – konopné košile.⁷

Odlišné bylo užívání košil příslušníky vyšších společenských vrstev, kteří daleko více podléhali diktátu módy té které doby. Ve středověku byla košile zahalena nebo nebyla vůbec

jako součást oděvu přítomna. Posun v užívání této oděvní součástky v historickém kostýmu se projevuje v nadcházejícím období. V renesanci se košile stává módním oděvním kusem vyšších vrstev, není však ryze účelová, ale bohatší a náročněji řešená a doplněná bohatými límci, jejichž nošení doznívá ještě v 17. století.⁸ V dalších staletích pak pod vlivem oděvních zvyklostí a módy zůstává opět skryta pod svrchním oděvem. Ve stylové módě se košile jako spodní oděvní součástka odhaluje až v 19. století pod vlivem *biedermeieru*, kdy mužské košile dostávají přibližný tvar dnešních košil a objevují se i límce a manžety.⁹ Mezi podobou manžet a límců je patrný úzký vztah, proměny límce prodělávají stejně tak manžety.¹⁰

V případě oděvu prostých manuálně pracujících venkovských lidí nebyl vliv módy na nošení košil určujícím faktorem, k ovlivnění vzhledu košile stylovou módou dochází dříve na košilích svátečních. Do lidového oděvu se v 19. století promítá hlavně změna tvaru rukávů – jejich všíťí do manžety. Antonín Václavík na příkladu košil z luhačovického Zálesí uvádí: „*Vlivem kázání kněží v letech padesátých, jak bylo pamětníky několikrát potvrzeno, bylo upuštěno od volných rukávů a nadále byl stříh v zápěstí přiléhající.*“¹¹ Vliv na rozšíření košile s úzkými rukávy mělo také zaměstnání mužů v továrnách, pro něž byl tento stříh praktičtější. Všíťí rukávů do manžety se v různé míře postupně prosadilo v mužském lidovém oděvu na celém Slovácku, nejvíce pak pronikl tento stříh rukávů se značným rozšířením městské košile v lidovém oděvu po první světové válce.

Etymologie slova košile

Slovo košile, staročesky *košule*, u Slovanů také *košula* pochází z latinského *casula*. Dle Václava Machka byla původní oděvní součást nazývána *sorka*, což bylo později nahrazeno slovem *cizím*, který označoval vlastně plášť s kapucí.¹² Čeněk Zíbrt vysvětluje etymologii slova košile taktéž od latinského názvu *casula*, který označoval spodní roucho, u Slovanů přejato jako *košulja*.¹³ Drahomíra Stránská navíc naznačuje možnou spojitost výrazu košile a *casule* na základě stříhu ponča, tedy střížení z jednoho kusu látky, přeloženého na ramenu a sešitého po stranách.¹⁴ V nejstarších středověkých pramenech se kromě latinského pojmu košile objevuje slovanské označení této oděvní součástky jako *rubáč* nebo *rubáš*, latinsky *camisia*.¹⁵ Jednalo se o spodní prádlo, na něž se oblékala sukně. Lze říci, že pojem *camisia* byl ve staročestíně synonymem i pro slovo košile.¹⁶ V českých pramenech jsou od 12. století doloženy latinské výrazy *camisia* či *interna* ve významu košile, v Kosmově kronice například známé spojení: „*Quis enim ignorat, quo camisia proprior sit corpori, quam tunica?*“¹⁷ překládáno jako: „*Kdožt newí, že jest košile k tělu bližší než sukně?*“ a jako přísloví „*Bližší košile než kabát*“, ve významu vlastní zájmy jsou nejbližší, citát potvrzuje košili jako spodní oděv. Čeněk Zíbrt doslova označuje košili za „*šat spodní, prostý*“.¹⁸

Na jihovýchodní Moravě se dodnes užívají nářeční výrazy *košela*, *košula* nebo *košeua*, ale také označení podle výrazných znaků, jako byla například tkanice k zavazování rozparku, *šňúrky* – tedy *šňúrkovica*, na Hornácku také *žinkovica* (tkanice – *žinky*). Podle výzdoby rukávů se na Podluží objevuje pojem *katrovica*, odvozený od způsobu dírkového a *trutrového* vyšívání.¹⁹ Nebo podle materiálu, například se v tomto regionu objevuje výraz *molová košela* pro sváteční košile s rukávy z jemné transparentní tkaniny – *sklenného molu*. Košile na Uherskohradištsku, označovaná jako *dudovica* nebo *baňatá*, svým názvem poukazovala na nabírané rukávy; označení *vyšívánica* naopak odkazuje na způsob a bohatost výzdoby ve srovnání s košilí všední či polosváteční, označovanou také jako *kvítkovica* či *lémečkovica*, kterou zdobila pouze drobná vyšívka na přeloženém límci.²⁰ Na Strážnicku se v minulosti objevoval pojem *danajka*,²¹ který označoval košili sváteční, dnes nazývanou nejčastěji jako *široká košela*, jejíž název poukazuje na šířku rukávů. Oproti košili *sámkové* neboli *sámkovi-*

ci, která se nosí pod kabátek jako polosváteční a dnes bývá označována i jako *úzká košela*. Pojmy *úzká* a *široká* košile se užívá i v nedalekém Petrově. Také jednotlivé části košile nesly své označení, například pro stojatý límec se užíval termín *obojek*, manžeta byla mnohde označována jako *lémeček*, tkanice také jako *oprátky* (Hornácko), pro úvaz tkanic například *smečky* (Podluží), pro rozparek – náprsenku – na předním díle *punt*, odtud také označení *puntová* košile nebo *puntovica* (Hornácko).

Materiál a výzdoba mužských košil na Slovácku

Základními charakteristikami mužské košile, stejně jako jiných oděvních součástí, je materiál, střih a výzdoba, přičemž rozlišující roli v případě košil hraje zejména střih a výzdoba.

Hlavním materiálem sloužícím ke zhotovení mužské košile se stalo plátno, tedy textilie zhotovená plátňovou vazbou. Plátňová vazba (pravoúhlé křížení osnovních a útkových nití) je nejjednodušší a základní vazba v tkalcovství. Je archaickou technikou, která je na našem území bezpečně doložena nálezy pocházejícími z období Velké Moravy. Její existence ale sahá daleko hlouběji do historie.²² Plátno patřilo k základním druhům tkanin, ze kterých byl vyráběn lidový oděv i v pozdějším období.²³ Materiálem pro jeho výrobu bylo lněné, případně konopné plátno, postupně od 19. století byly tyto materiály nahrazovány poddajnou a měkkou bavlnou, která se stala díky tovární výrobě dostupnější. Lněná a bavlněná plátna prodávali obchodníci, Josef Klvaňa v této souvislosti zmiňuje, že se tato vyráběla v městě Záhřeb.²⁴ V počátcích se ke zhotovování košil užívalo konopí a lnu z důvodu jejich dostupnosti, byly vyráběny podomácku, od vypěstování a zpracování konopí a lnu přes předení, tkaní až k jejich ušití.²⁵ Košile se šily nejprve ručně, od začátku 20. století, místy až v období první světové války se začal využívat šicí stroj.²⁶ Zejména předení, tkaní, šití a vyšívání se odehrávalo v zimmím období. Mužské sváteční košile se šily z lněného či bavlněného plátna, tedy z jemnějších kupovaných materiálů. Naproti tomu pracovní košile jednoduchého střihu bývala vyráběná doma z konopného plátna, tyto byly velmi pevné a dlouho preferované jako pracovní před továrně vyráběnými látkami.²⁷ Nová konopná košile byla velmi tvrdá, říkalo se, že ji hospodář nechával obnosit čeledínu do té doby, než změkla. Výhodou a současně nezbytností byla možnost praní košil, stejně jako jiných plátěných oděvních součástí. Pralo se nejen mýdlem, ale konopné košile se mnohde do konce 19. století praly ještě archaickým způsobem, pomocí popela. Běžně se praly hlavně pracovní košile. Josef Klvaňa poznamenává, že košile, které se nosily do kostela pouze s kordulou, se na Slovácku nesměly nikdy prát a byly vždy z nové látky. Pokud se ušpinily, odpáralo se vyšívání, které se všilo do nového plátna.²⁸ Aby byly košile řádně upravené a dosáhlo se kýženého vzhledu, škrobí se a žehlí. K udržení požadovaného tvaru svátečních košil svobodných chlapců se místy stalo zvykem oblékat ještě jednu naškrobenou spodní košili, takto měla snad také chránit svrchní košili před ušpiněním. Košilím zůstala barva spodní oděvní součástky – bílá, tedy nebarvená. Dosud je žádoucí, aby košile byla čistá a měla zářivě bílou barvu, až na výjimky, kdy se košile v některých lokalitách Slovácka přimodrují.²⁹

Mužské košile jsou zdobeny výšivkou. Výšivky vycházejí z účelového zpevnění spojů i okrajů plátna a staly se základem pro budoucí výzdobu, která se v mnoha případech bohatě rozvinula do plochy, pestrosti vzorů, barev i použitých vyšívacích technik. Základní bylo spojení jednotlivých dílů a připojení rukávů provedené nejčastěji ozdobným stehem – *stínkem*. Další výšivka souvisela s konstrukcí košile. Soustředila se na rozparek v průkrčníku – *punt*, náprsenku, límec, ramena a rukávy. Vzory bývaly označovány často jako *formy* či *formičky*. Na košilích z jihovýchodní Moravy se vyskytují dva druhy výšivek – výšivka

podle počítané niti, považovaná za vývojově starší, a výšivka volná. Výšivka podle počítané niti má významnou praktickou zpevňující funkci, proto se vyskytuje zejména na límcích košil, na okrajích rozparků, případně rukávů. Jednoznačně převládá na košilích z Horňácka a Kopanic, kde lze také sledovat převahu geometrických vzorů. Pro uherskohradištské i uherskobrodské Dolňácko je typická další ze skupiny výšivek podle počítané niti – výšivka výřezová, pro kterou je charakteristická plastičnost. Název byl odvozen od vyříznutí niti tak, aby vznikl otvor, který střídal uzlík neboli *vrkůček*. Na mužských košilích ostatních regionů existují oba druhy výšivek vedle sebe, zde se také vedle geometrických rozvinuly rostlinné motivy, více či méně stylizované. Nejmladší vrstvu tvoří volná výšivka dírková, která je spojena nejčastěji s bílou výšivkou a zdobí především plochu širokých rukávů na Dolňácko a Podluží, kde má již čistě estetický význam.

Výšivka kolem rozparku košil je přizpůsobena způsobu zavazování či spínání, na Kopanicích a Uherskohradištsku tvoří *fajku*, neboť rozparek se překrývá asymetricky. Na Podluží nebo Dolňácko (strážnickém a kyjovském) a Horňácko je rozparek překrytý zpravidla symetricky, takže se výzdoba soustřeďuje na jeden okraj do tvaru písmene T, v prvním případě do tvaru písmene J. Výšivka se v některých lokalitách rozrostla do bohatých vzorů, složitých a náročných na výrobu, takže se stalo zvykem v některých oblastech Slovácka (zejména na Uherskobrodsku a Uherskohradištsku) tuto výšivku při praní šetřit a tedy ji vypárat a našít znovu, nebo také ze starých košil aplikovat na košile nové. Zvyk šetřit tímto způsobem výšivku přetrval na Uherskohradištsku i Uherskobrodsku až do 21. století. Platí, že bohatší výzdobu nesly košile sváteční, košile pracovní byly vyšity jen střídavě. Zdobení výšivkou na košilích pro svobodné muže bývalo bohatší než pro ženaté.

Typologie košil podle stříhové konstrukce

Stříhy košil, stejně jako ostatních oděvních součástí lidového oděvu, vycházely primárně z proporcí lidského těla, ze struktury materiálu a ze způsobu jeho zpracování.³⁰ Výslednou podobu oděvní součástky ovlivňovaly i jiné faktory jako nové materiály a móda a pro konstrukci košile byla limitující například i utkaná šířka plátna. V tomto příspěvku bude terminologie stříhu košil vycházet ze Systematiky třídění oděvních součástí lidového oděvu, která napomáhá k určení a třídění oděvních součástí právě na základě jejich stříhové konstrukce. Zohledňuje se délka košile, konstrukce trupu, stříh rukávů a zakončení jejich okraje, podoba rozparku v průkrčníku, včetně způsobu jeho zapínání, a konečně přítomnost a podoba límce košile, celý zápis lze vyjádřit číselným kódem. Zásadními identifikátory pro vymezení jednotlivých typů mužských košil jsou konstrukce trupu a rukávů. Na sledovaném území Slovácka se vykytují čtyři varianty konstrukce trupu: a) podélné pončo (bez ramenních švů), b) zavinovací, c) zavinovací navrapené do límečku a s příramkovými rukávy a d) košile s trupem složeným ze samostatných dílů. Rukávy jsou buď pravouhlé s hladkým okrajem bez rukávové hlavičky, nebo všité do manžety, případně zešíkmené s úzkým okrajem u zápěstí. Městské košile doplňují rukávy dvoudílné, zúžené, hlavičkové a s okrajem všitým do manžety.

a) Košile s trupem podélného ponča – trup je jednodílný, sešitý v bočních švech, bez náramenicových švů – na Slovácku se vyskytuje pouze na Kopanicích, kraje přednic jsou přeložené a svázané tkanicí, rukávy jsou na okraji navrapené a vloženy do manžety.

b) Košile se zavinovacím trupem – trup jednodílný zavinovací, s náramenicovými švy – jedná se o územně nejvíce rozšířenou stříhovou variantu, řadíme sem košile z Uherskobrodsku, Veselska, Horňácka, Strážnicka, jižního Kyjovska a Podluží. K trupu jsou připojené

primárně pravouhlé rukávy bez hlavice s hladkým okrajem. Druhotně se objevují rukávy všité do manžety. Rozparek je umístěn v boční části předního dílu, případně v jeho středu, se spínátkovým nebo vázačkovým zapínáním.

c) Košile s vrapeným trupem – trup jednodílný/dvoudílný zavinovací, v průkrčníku vrapovaný – ve sledované oblasti se vyskytuje pouze na Uherskohradištsku či Uhersko-ostrožsku a částečně i Uherskobrodsku. Základem vrapeného trupu je příčný pruh plátna, který je v horní části navrapený a společně s náramenicí rukávu všitý do stojatého límečku. Na Slovácku je základ rukávu ve spodní části zúžený, takže největší šířky dosahuje na pažích, kdežto na předloktí je zúžený a na zápěstí dokonce přiléhavý. Zapínání rozparku je obvykle na spínátku.

d) Košile ze samostatných dílů – trup košilový, přední a zadní díl – je běžným typem městské košile s náprsenkou a otvorem na hrudi zapínaným na knoflíky. Prostřednictvím švadlen a učitelek ručních prací se tento střih rozšířil téměř na celé území Moravy. V západní a částečně i střední části jejího území byla typem převládajícím a podle druhu materiálu se mohlo jednat o pracovní i sváteční košili.³¹

Jak uvádí Mojmir Benža, na slovenské straně v oblasti Záhoří, Myjavy a okolí Bratislavy se vyskytoval horizontální princip střihu košile zavinovací se švy na ramenou a jedním bočním švem a zavazováním dvěma páry tkanic, oproti vertikálnímu podélné pončo, bez přítomnosti švů na ramenou a s rozparkem uprostřed předního dílu zavazovaným jedním párem tkanic, rozšířenému na ostatním území Slovenska. Střihovou variantou zavinovací navazují dále na západě košile na Slovácku.³²

Ikonografické doklady

Přítomnost a podoba mužské košile v lidovém oděvu v minulých staletích nám odhalují pouze kusé písemné zmínky, zvláště cenné jsou proto ikonografické doklady. Všední oděv prostých lidí lze sledovat již na středověkých vyobrazeních,³³ v pozdějším období prostřednictvím nejruznějších ikonografických dokladů, kde znázornění venkovských obyvatel tvoří zpravidla figurální stafáž a stojí spíše na okraji zájmu autora.³⁴ Teprve na novějších vyobrazeních spojených se zájmem o lidové vrstvy od 18. století lze pozorovat jejich oděv detailněji. Úskalím těchto obrazových dokladů se ovšem stává to, že právě košile je v mnoha případech skryta pod svrchní součástí a nebývá zcela odhalena. Přestože se zdá, že ikonografických dokladů je celá řada, ne všechny jsou vhodným materiálem při bádání o konkrétní oděvní součástce určitého regionu. Pro rozlišení regionálních typů jsou navíc podstatná až novodobá vyobrazení. Vzhled košil ve sledovaných regionech jihovýchodní Moravy je patrný mimo jiné na kvaších z roku 1814 – „Slováci na řece Moravě/Břeclavané“,³⁵ na litografiích Wilhelma Horna z roku 1836 – litografie z Břeclavska³⁶ a také zobrazení páru z milotického panství³⁷ a případně v dílech malířů Františka Kalivody – barvotisk „Z lidového života na Moravě a ve Slezsku“³⁸ nebo Josefa Mánesa – například kresba „Jan Postava z Bílovic na Uherskohradištsku“ či „Jan Suchánek z Podluží“.³⁹ Ukazují otevřené rukávy a zavinovací střih na Podluží a jižním Kyjovsku a příramkové rukávy a charakteristickou výzdobu sváteční košile na Uherskohradištsku. S přelomovou érou fotografie přicházejí nové možnosti zachycení tradičního oděvu konce 19. století, největším přínosem je objektivní zachycení a přesnost, jakou snímky nabízejí. Na fotografiích se objevují typy košil, které známe z muzejních sbírek. V této době se také projevuje zvýšený zájem badatelů – národopisců – o lidový oděv, jednotlivé součásti lidového oděvu jsou nejen popisovány, ale i sbírány. V muzejním materiálu lze pak nalézt nejstarší košile právě ze závěru 19. století.

Košile v jednotlivých oblastech jihovýchodní Moravy – doklady ve sbírkovém fondu NÚLK

Ve sbírkovém fondu oděvu NÚLK, který byl vytvářen od padesátých let 20. století, se nachází více než 170 mužských košil převážně z regionu Slovácka, přičemž nejhojněji je zastoupena oblast strážnického Dolňácka a Hornácka. Menší zastoupení má naopak uher-skohradištské, uherskobrodské či kyjovské Dolňácko. První akvizice se uskutečnily již v padesátých letech 20. století a další přibývají do fondu průběžně až do současnosti.

Moravské Kopanice

Všední košile Kopaničářů byla dle popisu Josefa Klvani ušita z hrubého plátna, s otevřenými rukávy a červenou výšivkou kolem rozparku, na sváteční den zdejší muži oblékali košile z jemnějšího plátna s rukávy zúženými u zápěstí, které byly bohatěji zdobené barevnou výšivkou na koncích rukávů, límci i kolem rozparku. Typickou ozdobou svátečních košil je zpravidla pět vyšitých modrých, případně černých proužků v nadloktí.⁴⁰ Sbírkovým materiálem NÚLK je doložen typ výše popsané sváteční košile. Košile ze Žitkové (inv. č. 12418 a inv. č. 12419) a z Vápenic (inv. č. 7091) jsou totožného střihu: délka dosahuje na boky; trup jednodílný sešitý v bočních švech, bez náramenicových švů; rukávy jednodílné, pravouhlé, bez rukávové hlavice s okrajem nabíraným do manžety; rozparek nákyrtový ve středu předního průkrčníku s okrajem asymetricky přeloženým, zapínání je vázačkové a límec stojáček. Manžety byly vytvořeny navrpením dolního okraje rukávů a přešitím výšivkou přes vrapy. Košile jsou ušity z konopného nebo bavlněného plátna a ozdobeny geometrickou výšivkou podle počítané niti, kde převládá barva černá, červená, modrá a žlutá.

Žitková, inv. č. 12419, NÚLK.

Hornácko

Nejstarší košile na Hornácku mají zavinovací střih s rukávy jednodílnými, zkrácené délky, pravouhlými, bez rukávové hlavice s hladkým okrajem a vázačkové zapínání rozparku. V této podobě se užívaly jako pracovní i sváteční. Nově měly sváteční košile rukávy všité do manžety, až v polovině 20. století se znovu začaly nosit jako sváteční. Okraj otevřeného rukávu bývá hladký, obroubený nebo s křížkovou výšivkou nebo hrachovinkou. Tkanice se na Hornácku zavazují na jednu smyčku, která směřuje vpravo šikmo dolů.⁴¹

Javorník, inv. č. 22619, NÚLK.

Velká nad Veličkou, inv. č. 22757, NÚLK.

Pracovní košile z konopného plátna se nachází i ve sbírkovém fondu NÚLK, jedna z Javorníka (inv. č. 12843) je zdobená na límci drobnou bílou výšivkou, stejně jako rozparek, který je vyšíty prolamovanou výšivkou, druhá z Nové Lhoty (inv. č. 2435), která má límeček a rozparek zdobený červeno-modro-bílou výšivkou podle počítané niti se vzorem *na tri stehy a háček*. Obě košile jsou šité ručně a sešití pruhu plátna na trupu probíhá pod středovým rozparkem.

Velká nad Veličkou, inv. č. 22762, NÚLK.

Nejpočetnější skupinu z Hornácka představují ve fondu oděvu NÚLK košile s manžetovými rukávy. Jedná se o košile se zavinovacím trupem, délka do hloubky boků; rukávy jsou jednoduché, pravoúhlé, bez rukávové hlavičky, s okrajem nabíraným do manžety; rozparek je nákrýtový v boční části předního průkrčníku, zapínání vázačkové a límec stojáček. Košile jsou ušity z konopného nebo bavlněného plátna. Konopný materiál převažuje na košilích všedních, které jsou ozdobeny drobnou modrobílou výšivkou, Velká nad Veličkou (inv. č. 41737), červenomodrou, Velká nad Veličkou (inv. č. 41763), anebo červenou výšivkou podle počítané niti, Louka (inv. č. 21977). Sváteční košile z bavlněného plátna zdobí výšivka černá, Velká nad Veličkou (inv. č. 22759), případně kombinace oranžovomodročervenobílé, Javorník (inv. č. 4112). K obřadním příležitostem je určena košile s výšivkou v barvě oranžové, Velká nad Veličkou (inv. č. 22758), nebo žluté, Javorník (inv. č. 12844), s geometrickými a stylizovanými rostlinnými motivy, zhotovené taktéž technologií podle počítání niti.

Mezi košilemi ve sbírkovém fondu NÚLK je také typ košil, který se oblékal na Hornácku v první třetině 20. století. Jednalo se o košile s bohatě vyšívánou náprsenkou a zafixováním rozparku v průkrčníku knoflíky, Lipov (inv. č. 6261) – s košilovým trupem (přední a zadní díl), zdobená černobílou výšivkou podle počítané niti. V druhém případě, Velká nad Veličkou (inv. č. 22757), má košile se zavinovacím trupem zdobenou náprsenku a manžety fialovomodrozlutou výšivkou podle počítané niti.⁴²

Ve sbírkovém fondu je pouze jedna košile městského střihu, zapínaná na knoflíky s trupem košilovým, s hlavicovými zúženými rukávy a okrajem nabíraným do manžety a límcem stojáčkem s převěsem. Jedná se o košili lokalizovanou do obce Velká nad Veličkou (inv. č. 22760), má rozparek zdobený bílou vytkávanou stuhou a sámkováním.

Podluží

V krajích na Podluží se dodnes udržel střih košil se zavinovacím trupem a pravoúhlými rukávy s hladkým okrajem, stojatým límečkem a zavazováním dvou párů tkanic/stuh do podoby *mašličky* pod krkem a na rameni. Jan Kružík potvrzuje informaci Josefa Klvani, že na severu Podluží kolem Hodonína (v Dolních Bojanovicích, Lužicích, Mikulčicích, Josefově a Starém Poddvorově) oblékali muži košile, na kterých se rozparek spínal špendlíkem, tak jako v sousedních regionech, později až bylo převzato i zde šňůrkové vázání.⁴³

Tak jako i jinde na Slovácku, byly i na Podluží všední košile konopné, u svobodných vyšívané červenou přízí, u ženatých bílou a stehem *vrkůčkovým*, někdy i se jmény *chasníkůů*, která jsou vyšíta v *puntě* tak, že tvoří součást ornamentu.⁴⁴ Sváteční košile, jak ji popisuje Josef Klvaňa na začátku 20. století, je z jemného plátna *pergálu*, má dlouhé široké rukávy, sahající až přes prsty, s krajkami bílými nebo s bílým, dírkovým vyšíváním u rukou. *Punt* je vyšíty

zpravidla plochým stehem, jemně a drobně červeně s rostlinnými stylizovanými motivy.⁴⁵ Nověji jsou rukávy ušity z molu nebo batistu a jemného plátna, jsou bohatě bíle vyšívány po celé délce v několika řadách vzorů a ukončené paličkovanou krajkou.⁴⁶ V současnosti jsou sváteční košile vyšívány bíle (severní Podluží) nebo červeně (jižní Podluží) a nosí se ke slavnostním a obřadním příležitostem. Košile *plátěná* – polosváteční je skromněji vyšita na rukávech bílou výšivkou, rozparek a límeček jsou vyšity červeně, v minulosti bývaly i bíle. Ve sbírkovém materiálu z Podluží jednoznačně převládají košile z obce Dolní Bojanovice. Na nich lze pozorovat různobarevnou výšivku na rozparku (s rostlinnými motivy plným stehem) a na límci (s geometrickou výšivkou) a na dolních krajích rukávů (prolamovaná výšivka a obšité obloučky na jejich okraji). Tento způsob výzdoby se vyskytuje v barvě černé, Dolní Bojanovice (inv. č. 6894), zelené, Dolní Bojanovice (inv. č. 6892), fialové, Dolní Bojanovice (inv. č. 6893), kombinaci světle fialové a žluté, Dolní Bojanovice (inv. č. 6895) i červené a žluté, Dolní Bojanovice (inv. č. 6891). Další skupinu z Podluží tvoří sváteční košile s bílou výšivkou. Košile z Dolních Bojanovic (inv. č. 6956, inv. č. 6955, inv. č. 6890) mají rukávy zdobené sámkou a vkládanými pruhy vyšívání tylu bílou nití. Rozparek je zdobený bílou výšivkou plným stehem a na jeho okraji je našitý pruh ručně vyšívání tylu nebo paličkované krajky.

Dolní Bojanovice, inv. č. 6891, NÚLK.

Dolní Bojanovice, inv. č. 6956, NÚLK.

Dosud zmíněné košile z Podluží měly rukávy otevřené, ale i košile s rukávy všitými do manžety patřily v minulosti do šatníku mužů v tomto regionu. Tyto košile oblékali zvláště ženatí muži – *mužáci*, a byly na rozparku a manžetách ozdobeny výšivkou.⁴⁷ V muzejním materiálu se objevují košile s rukávy všitými do manžety, Dolní Bojanovice (inv. č. 6958 a inv. č. 6959), ovšem pouze se skromnou výzdobou v podobě bílé výšivky na límci a případně i rozparku.

Kyjovské Dolňácko

Košile na Kyjovsku jsou rozdílného střihu jižně a severně od Kyjova. Košile severokyjovského svátečního mužského kroje má rukávy všité do manžety převázané tmavou tkanicí, široké rukávy bývají na ramenou ozdobeny černou výšivkou. Košile ze severního Kyjovska nemají ve sbírkách NÚLK zastoupení, dále bude tedy věnována pozornost košilím z jižního Kyjovska. Sváteční a pracovní košile měly v tomto regionu otevřené rukávy. Lišily se pouze materiálem, konopné se oblékaly na práci, zatímco ty „z jemného brněnského plátna“, tedy kupované, patřily svátečním příležitostem.⁴⁸ Rukávy jsou zdobené výšivkou a krajkou na jejich spodním okraji, výšivka zdobí také stojatý límeček a rozparek. Bývá provedena černou nebo světle modrou nití a pod dírkováním nebo prolamováním červeně podložena. U ženatých mužů uvádí Josef Klvaňa vyšívání bílé.⁴⁹ Sváteční košile z Ratíškovice (inv. č. 6127) má límeček a rozparek vyšitý bílou nití dírkovou výšivkou, výšivka na kraji

Ratíškovice, inv. č. 6127, NÚLK.

Vracov, inv. č. 47519, NÚLK.

konopného plátna a velmi střídě ozdobená na límci a rozparku. Novější vrstvu košil reprezentuje košile z Ratíškovic (inv. č. 6142) a z Vracova (inv. č. 47519). Jedná se o košile městské s košilovým trupem, rukávy jsou v tomto případě jednoduché, zúžené, hlavicové, okraj nabíraný do manžety, rozparek v průkrčníku je nákrýtový s légou ve středu předního průkrčníku se zapínáním na knoflíky a polostojatým límcem.

Strážnické Dolňácko

Ve Strážnici se nosily jak konopné košile s otevřenými rukávy, jejichž jednotlivé díly se sešivaly ozdobným stehem – *stínkem*, tak i sváteční košile z jemnějšího plátna zdobené až do poloviny délky rukávů dírkovou výšivkou označovanou jako *šlingrování*. Tato výšivka vyšla z původně jedné řady dírek na okraji rukávů a jedné řady růžiček nad ní.⁵⁰ Ve sbírkovém fondu NÚLK je uložena sváteční košile ze Strážnice (inv. č. 9495) s typickou výzdobou na rukávech v podobě volné bílé dírkové výšivky a úzké prolamované výšivky a na okrajích rukávů s našitou paličkovanou krajkou. Okraj rozparku je zdobený obdobně jako na rukávech. Košile má jednoduchý zavínovací trup s náramenicovými švy, rukávy jednoduché, pra-

rozparku je podložena červenou tkaninou, na okraji rozparku je našitá bílá krajka. Rukávy jsou na dolním konci zdobené bílou výšivkou, rostlinným motivem a našitou paličkovanou krajkou. Stříhově patří do skupiny košil s trupem jednoduchým zavínovacím s náramenicovými švy; s rukávy jednoduchými, pravoúhlými, bez rukávové hlavice a okrajem hladkým, rozparek v průkrčníku se nachází v boční části se zapínáním na spínátko. Stejněho stříhu je i další sváteční košile z Ratíškovic (inv. č. 6151). Je ušita z bavlněného plátna, límeček a rozparek je zdobený černou výšivkou rostlinným motivem. Na okraji rozparku je našitá černá paličkovaná krajka, vyšitá bílou nití. Rukávy jsou zdobené také volnou výšivkou s rostlinným motivem a bílou prolamovanou výšivkou. Na okraji rukávu je našitá bílá paličkovaná krajka. Pracovní košile z Ratíškovic (inv. č. 6120) je obdobného stříhu jako výše zmíněné sváteční košile, je ušita ručně z ko-

Strážnice, inv. č. 1106, NÚLK.

Strážnice, inv. č. 21869, NÚLK.

voúhlé, bez rukávové hlavice, okraj hladký, rozperek v průkrčníku nákrýtový ve středu předního průkrčníku, okraj asymetricky přeložený, bez límce. Košile se v rozparku uzavírá jeho zafixováním pod kordulkou a přehnutím, případně špendlíkem. Odlišné jsou košile *úzké*, zastoupené košilemi ze Strážnice (inv. č. 19024, inv. č. 19025) a z Petrova (inv. č. 1828, 40896, 3413, 12663, 12664, 38062), které se oblékaly zejména pod kabátek – trup je košilový, přední a zadní díl, rukávy jednodílné, zúžené, hlavicevé, okraj nabíraný do manžety, rozperek v průkrčníku nákrýtový s lěgou ve středu předního průkrčníku, zapínání na knoflíky, límec polostožatý. Náprsenka je zdobená vertikálními sámkami a našitými pásy (strojové) bílé dírkové výšivky (s rostlinnými motivy).

Sváteční košile z Radějova (inv. č. 16551) se od sváteční košile ze Strážnice liší výzdobou a způsobem fixování rozparku, které je v tomto případě vázačkové. V dolní části rukávů této košile se nachází volná modrobílá výšivka (rostlinný motiv) a úzká bílá prolamovaná výšivka. Okraje rukávů jsou zakončené dírkovou výšivkou, na kraji rozparku je našitá bílá krajka s vloženou růžovou stuhou.

Sváteční košile z Petrova se odlišují zejména ve výzdobě, stříhově odpovídají svátečním košilím ze Strážnice a Radějova. Košile z Petrova (inv. č. 38061) je na dolním konci rukávů zdobená bílou dírkovou výšivkou, ažurou a na okrajích paličkovanou krajkou. Na košili, Petrov (inv. č. 1829), jsou rukávy ve spodní části zdobené volnou černou výšivkou s rostlinným motivem, plochým stehem, stejně jako rozperek košile. Další barevná variace výšivky je na sváteční košili, Petrov (inv. č. 40893), která má rukávy ve spodní části zdobené volnou černou výšivkou a úzkou žlutou prolamovanou výšivkou. Jiné sváteční košile jsou zdobeny žlutou, Petrov (inv. č. 38060), nebo modrou výšivkou, Petrov (inv. č. 2312).

Pracovní košile z Radějova (inv. č. 47618), z Petrova (inv. č. 12693, 12694, 12695, 12681), ze Strážnice (inv. č. 21869), ze Sodoměřic (inv. č. 48097) a z Rohatce (inv. č. 25273) nesou identický stříh – zavinovací trup a jednodílné, pravoúhlé rukávy s hladkým okrajem a zapínání na spínátko, s rozparkem na boku nebo ve středu předního dílu, často jsou ušité z hrubého konopného plátna a mají zkrácenou délku rukávů.

Petrov, inv. č. 40894, NÚLK.

Petrov, inv. č. 40896, NÚLK.

Radějov, inv. č. 16551, NÚLK.

Rohatec, inv. č. 25270, NÚLK.

Početnou skupinu mužských košil ve sbírkách NÚLK představují košile z Rohatce, sváteční i městské. Součástí svátečního kroje je zde tenká košile s dlouhými rukávy, které sahají až přes prsty spuštěné ruky, rukávy jsou otevřené a široké, zakončené krajkami. U krku, jehož límeček se zapíná špendlíkem, pak také na přednicích a dole u rukávů je bohaté černé, červené nebo bledě modré vyšívání, *kvítkové* i prolamované.⁵¹ Střihově se košile shodují – jednoduchým zavinovacím trupem s náramenicovými švy, pravoúhlými jednoduchými rukávy bez rukávové hlavice s hladkým okrajem, s rozparkem nákrýtkovým v boční části předního průkrčníku a zapínáním na spínátko a stojatým límečkem. Košile z Rohatce (inv. č. 6702, inv. č. 25270) s červenou výšivkou na *puntu* patří ke svátečnímu kroji chlapců. Rukávy jsou na spodním okraji ručně vyšívány bílou a červenou nití, plným stehem a dírkovou výšivkou, na okraji je našitá paličkovaná krajka. Límeček je vyšíváný černou nití technikou podle počítané niti. Další sváteční košile z Rohatce (inv. č. 7266) je na rukávech a rozparku vyšita světle modrou a bílou nití, tedy barevností výšivky, která se objevovala kolem roku 1900.⁵² Další košile, Rohatec (inv. č. 28637, 4834, 6952 – bez límce), mají rukávy na dolním konci zdobené volnou výšivkou černou nití, rostlinnými motivy a žlutočervenou výšivkou, geometrickými motivy. Na okraji rukávů je opět našitá paličkovaná krajka. Rozparek a límeček je zdobený černou výšivkou. Bílá výšivka na rukávech a černá na límci zdobí další sváteční košile z Rohatce (inv. č. 4873, inv. č. 4871, inv. č. 4849). Pod tento typ svátečních košil se oblékala košile nezdobená a silně naškrobená.

Odlišný střih má *regrútská* košile, Rohatec (inv. č. 5001), je městského typu s rukávy všíťými do manžety. Náprsenka je zdobena sámkou a všíťou vložkou ze strojové bílé výšivky. Její označení nám napovídá příležitost, při které byla mimo jiné oblékána.

Veselsko

Tento krojový okrsek je zastoupen ve sbírkovém fondu NÚLK košilemi z obce Vnorovy a Kněždub, jedná se o košile dvou střihových typů. Početnou skupinu (inv. č. 6730, 6969, 6822 a další) tvoří košile téměř identického vzhledu: trup je košilový, přední a zadní díl, rukávy jednoduché, zúžené, hlavicevé, okraj nabíraný do manžety, rozparek v průkrčníku nákrýtkový s légou ve středu předního průkrčníku, zapínání na knoflíky a límeček polostojať. Tyto jsou ušity z bavlněného plátna, přední díl – náprsenka – je zdobena volnou červenou výšivkou (plochým stehem, rostlinným motivem) v horizontálních i vertikálních pásech, drobnými sámkou a našitou bílou, převážně strojovou dírkovou výšivkou. V jednom případě, Vnorovy (inv. č. 2082), jsou rukávy bohatě řasené, do podpaží je všíť klín a manžety jsou přehnuté. Její přítomnost v mužském oděvu dosvědčuje i následující: „*Později se šila plátěná košile zv. „šifón“. Rukávy byly silně našrasené, až 2 m látky se na ně spotřebovalo do manžety. Rukávy byly naskládány na „trúbelky“, později plisované (tzv. „dudová košela“).*“⁵³

Vnorovy, inv. č. 6729, NÚLK.

Vnorovy, inv. č. 2082, NÚLK.

Druhým typem je sváteční košile z Kněždubu (inv. č. 1928), má trup jednodílný zavínovací s náramenicovými švy, rukávy jednodílné, pravouhlé, bez rukávové hlavice, okraj hladký, rozperek v průkrčníku nákrýtový v boční části předního průkrčníku, zapínání vázačkové, límeček stojáček, tedy střihu nejvíce rozšířeném ve sledovaném regionu. Spodní okraj rukávů je zdobený volnou černou výšivkou (rostlinnými motivy), na okrajích je našitá paličkovaná krajka. Límeček je zdobený taktéž černou výšivkou, rozperek jednoduchou dírkovou výšivkou.

Uherskohradištské Dolňácko a Uherskobrodsko

Sváteční košile na Uherskohradištsku a částečně také Uherskobrodsku je výrazně řasená s příramkem. Stojí za zmínku, že bohaté řasení košil dovoluje tenký materiál. Jak uvádí Ludmila Tarcalová, ve druhé polovině 19. století se sváteční košile šila z šifónového plátna, které bylo možné dobře naškrobit, přičemž plátno mělo být alespoň 90 cm široké, šířka tkaniny se brala na délku a okraj tkaniny tvořil dolní obrubu košile. Košile byla ušita z pravouhlých dílů, přičemž na předním díle byl průstřih, rukávy byly rozšířeny klíny, límeček byl dvojitý, přeložený, široké rukávy byly na dolním okraji ukončeny manžetou ozdobenou výšivkou.⁵⁴ Na konci 19. století dostala mužská sváteční košile, označovaná jako *vyšivanica*, *dudovica* nebo *baňatá*, dnešní střih, je ozdobena vyšíváním technikou *na pravý výřez* na límci, náramenicích a přednici, které je na košili přišito. Výšivka je na Uherskohradištsku provedena v barvě žluté až žlutooranžové, černé a v menší míře i modré a zelené. Starším mužům příslušela výšivka v černé barvě s rostlinnými i zoomorfními motivy. Naopak u mladých chlapců je popsána výšivka doplněna červenou výšivkou plochým stehem s rostlinným motivem, která zdobila přední díl košile pod rozparkem.⁵⁵ Košile z Uherskohradištska uložené ve sbírkovém fondu NÚLK mají stejný střih: délku do hloubky boků, trup jednodílný zavínovací, v průkrčníku vrapovaný, rukávy jednodílné, zúžené s nástavkem, bez rukávové hlavice, s vrapovanými náramenicovými dílky (tzv. příramek), okraj hladký, rozperek v průkrčníku nákrýtový v boční části předního průkrčníku, zapínání na spínátko (v podobě kovových háčků), límeček stojáček s převěsem. Košile jsou bez ozdob, pouze v jednom případě je košile jednoduše zdobena, Staré Město u Uherského Hradiště (inv. č. 3718), dolní okraj jejího rukávu je zdobený černobílou vyšivanou stuhou, pod rozparkem na předním díle se nachází volná červená výšivka provedená plochým stehem, s rostlinným motivem.

Stejný střih nesou také košile z Uherskoostrožska. V 19. století zde byla výšivka na košilích – límci, náprsence, ramenou a manžetách – provedena jemnou výřezovou technikou, ve 20. století byla nahrazena výšivkou plnou, dnes je často provedená křížkovým stehem. Naturalistický květový motiv je provedený podle předkreslení pestrobarevnými nitěmi, obvykle červeně, žlutě a černě. Tato barevnost je zachována na košili z Ostrožské

Staré Město u Uherského Hradiště, inv. č. 3718, NÚLK.

Nové Vsi (inv. č. 5347). Na dalších košilích je nápadná pestrost v barevnosti výšivky, Hluk (inv. č. 5792), i změna vzorů, Hluk (inv. č. 5800), především na *náprsniče*, kterou charakterizuje použití dominantních motivů růží. Tento typ košile dnes oblékají svobodní mládenci k soukenným nohavicím pro slavnostní příležitosti, mladí chlapci a starší generace ji oblékají k plátěným třaslavicím a zástěře.⁵⁶

Vývojově mladší sváteční košile z Uherskohradištska označovaná jako *sámečková*, *sámková*, *sámečkoviča*, *sámkoviče*, *panská*, *hladká* má úzké rukávy s manžetou a přeloženým límcem. Na předním dílu podél výstřihu je zdobena řadami sámků, které jsou ukončeny příčně našitým pruhem plátna nebo bílé plátěné krajky. Ve třicátých letech byla navíc ozdobena červenou výšivkou rostlinným motivem kolem prústřihu na předním dílu, tedy na náprsence.⁵⁷

Strání, inv. č. 5290, NÚLK.

Zastoupena je ve sbírkovém fondu NÚLK dvěma košilemi. První košile z Újezdce u Osvětiman (inv. č. 5767) je dlouhá do hloubky boků, trup je dvoudílný, v průkrčnicku vrapovaný, rukávy jednodílné, pravoúhlé, bez rukávové hlavice, s vrapovanými náramenicovými dílky (tzv. příramek), okraj nabíraný do manžety, rozparek v průkrčnicku – nákrýtový s légou ve středu předního průkrčnicku, zapínání na knoflík, límeček stojáček s převěsem. Kromě jednoduché výzdoby na předním díle v podobě volné červené výšivky jsou na náprsence našity sámký a bílá strojová dírková výšivka, podložená červenou tkaninou. Druhá košile z Újezdce u Osvětiman (inv. č. 5428) se liší v konstrukci trupu – košilový, i rukávů, které jsou jednodílné, zúžené, hlaviceové s okrajem nabíraným do manžety. Na předním díle je bílá strojová dírková výšivka podložena modrou textilí, pod zapínáním se nachází horizontální pás volné modré výšivky s rostlinným motivem.

Ještě v sedmdesátých letech se na Uherskobrodsku objevovaly košile dvou stříhů, které od sebe odlišoval stříh rukávů a výzdoba na rameni, v podhorské oblasti (Bánovsko, Nivnicko) to byly košile s rukávy stejnoměrně po celé délce nabrané od ramene až do manžety a bez vyšívání na rameni. Zatímco na Uherskobrodsku, Hradčovsku a ve Vlčnově se nosí košile s bohatě nabranými rukávy a vyšitými náramky. Košile staršího stříhu s rovnými rukávy se udržela u starých mužů, tyto košile měly bílé vyšitý límeček.⁵⁸

Uherskobrodsko reprezentují ve fondu NÚLK košile ze Strání a z Dolního Němčí. Košile ze Strání (inv. č. 5308, 5290, 5307) mají identický stříh: délku do hloubky boků, trup košilový, přední a zadní díl, rukávy jednodílné, pravoúhlé, bez rukávové hlavice, horní okraj ve středu nabíraný, dolní okraj nabíraný do manžety, rozparek v průkrčnicku nákrýtový s légou ve středu předního průkrčnicku, zapínání na knoflíky, límeček stojáček s převěsem. Tedy sváteční košile mladší vrstvy, ušité z bavlněného plátna, na náprsence zdobené podélnými sámký, na spodním okraji pak případně našitou barevnou stuhou (červenozelená strojová výšivka s rostlinnými motivy). V jednom případě zdobí košili také monogram nositele.

Košile z Dolního Němčí (inv. č. 5351) se od vyjmenovaných košil z tohoto regionu liší stříhem trupu, který je v tomto případě jednodílný zavínovací s náramenicovými švy. Sešití probíhá uprostřed předního dílu košile. Košile je zdobena obdobně jako košile ze Strání sámký a krajkou na náprsence.

Závěr

Historickým předchůdcem mužské košile venkovských vrstev byl různě označovaný košilový šat mužů i žen. Byl spodním oděvem a současně v letních měsících a na práci se užíval jako svrchní oděvní součástka. Jednalo se o oděvní součástku, jejíž podoba byla v základu jednoduchá, složená z pravoúhlých dílů a zhotovována podomácku z vlastního materiálu, konopného, lněného, později i kupovaného bavlněného plátna. Mužská košile pozvolna měnila svoji podobu. V době renesance pod vlivem módy se objevila košile výrazně

vrapená, byla rozšířená, proto musela být nabíraná u krku i u rukávů a kvůli tomuto vsívaná do pásku. Zásadní změny pak prodělaly košile v lidovém prostředí v 18., a především v 19. století. Tehdy se prosadila změna stříhu rukávů, které jsou všity do manžety v podobě, jaké známe i dnes, stejně jako přehnutý límec, včetně změn ve způsobu uzavření rozparku. Tyto proměny se odrážely zejména v podobě sváteční košile, pro košili pracovní byla rozhodující její funkčnost. Jak nám dokládá sbírkový materiál, mezi několika stříhovými variantami košil, které se na Slovácku objevují a dochovaly se dodnes, je patrné, že v oblasti Podluží, Hornácka a části Dolňácka se lze setkat se svátečními i pracovními košilemi, které dodnes zachovávají stříh složený z pravoúhlých dílů. Konstrukce trupu zde vychází z ovinutí těla a je pro ně charakteristický rovný otevřený rukáv a zavazování na tkanice, případně spínání na spínátko. V některých lokalitách se stala košile ušitá z rovných dílů s rovnými otevřenými rukávy součástí pracovního oděvu, jinde zůstala oděvní součástí sváteční. Košile se zavínacím trupem se vyskytují i v sousedících regionech západního Slovenska (Záhoří a Myjavu). Pouze na Kopanicích se uchoval stříh podélného ponča, který je pravděpodobně archaickým stříhem mužské košile. U košil na Slovácku je rozparek v průkrčníku umístěný nejčastěji na boku či ve středu předního dílu a je spínán nebo přivazován dvěma páry tkanic – pod krkem a u pravého ramene. Jedná se pravděpodobně o variaci vývojově staršího středověkého dotykového rozparku tak, aby se košile nerozevírala.⁵⁹

Odlišnou stříhovou skupinu tvoří košile na Uherskohradištsku a částečně i Uherskobrodsku, které jsou výrazně řasené s přírámekem, jsou zřejmě ovlivněny stříhem ženských příramkových rukávů. Jejich rukávy jsou k zápěstí zúžené a u přeloženého límce je rozparek spínaný na spínátko. Tento stříh lze považovat za vývojově mladší oproti předchozímu. Nejnovějším typem je košile městského stříhu, která se v lidovém oděvu ve sledovaném regionu výrazně rozšířila po první světové válce. Tato městská košile je střižena ze samostatných dílů, hlavicové rukávy jsou všity do manžet, rozparek je uprostřed zapínaný na knoflíky a límec je přehnutý.

Mužské košile na sledovaném území jsou zdobeny výšivkou, která se soustřeďuje na límci, rozparku na předním díle a na rukávech, rozsah a barevnost výšivky má v jednotlivých oblastech a lokalitách svá pravidla a souvisí s věkem nositele košile a příležitostmi, ke kterým je oblékána. Bohatě rozvinuta je zpravidla u svobodných chlapců ke svátečním příležitostem a naopak u ženatých mužů a jako součást pracovního oděvu je skromnější.

Kroj je na Slovácku záležitostí také současné doby, vyrábějí se košile nové, šijí a vyšívají je hlavně švadleny specializované, ale lze je pořídit také jako hotový výrobek ve specializovaných prodejnách. Jedná se nejčastěji o sváteční košile, šité z bavlněného plátna, zdobené zpravidla strojovou výšivkou, která se pod vlivem této produkce často zjednodušuje. I v současnosti tak dochází k dalším pozvolným proměnám podoby mužských košil v tomto regionu.

Příspěvek vznikl v rámci dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace NÚLK v roce 2016.

Poznámky:

- 1 Členění a terminologie bude vycházet ze Systematiky třídění tradičního lidového oděvu, která vznikla v rámci projektu NAKI DF11P01OVV017, Tradiční lidový oděv na Moravě – identifikace, analýza, konzervace a trvale udržitelný stav sbírkového materiálu z let 1850–1950, jehož řešiteli byli v letech 2011–2015 NÚLK a Masarykova univerzita.

- 2 N i e d e r l e, Lubor. *Slovanské starožitnosti: oddíl kulturní [III], Život starých Slovanů: základy kulturních starožitností slovanských. Dílu I. svazek 2*. Praha: Nákladem Bursíka & Kohouta, 1913, s. 423–424.
- 3 Tamtéž, s. 443–444.
- 4 Tamtéž, s. 450.
- 5 K y b a l o v á, Ludmila. *Dějiny odívání. Renesance (15. a 16. století)*. Praha: Lidové noviny, 1996, s. 29.
- 6 W i n t e r, Zikmund. *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století 15. až po dobu Bělohorské bitvy*. Praha: F. Šimáček, 1893–1894. 4 sv. Dějiny kroje v zemích českých; 2, s. 353.
- 7 B e n e š, Josef. Archivní doklady k vývoji lidového oděv na Uherskobrodsku. *Vlastivědný věstník moravský* 13, 1958, s. 110–115.
- 8 K y b a l o v á, Ludmila. c. d., s. 29.
- 9 K y b a l o v á, Ludmila, H e r b e n o v á, Olga a L a m a r o v á, Milena. *Obrazová encyklopedie módy*. Praha: Artia, 1973, s. 449–450.
- 10 Tamtéž, s. 435.
- 11 V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: Příspěvky k národopisné hranici Valaška, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930, s. 172.
- 12 M a c h e k, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 282.
- 13 Z í b r t, Čeněk. *Dějiny kroje v zemích českých. 1, Od nejstarších dob až po války husitské*. Praha: f. Šimáček, 1892. 3 sv. Dějiny kroje v zemích českých; Díl 1, s. 21.
- 14 S t r á n s k á, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu. Díl I., Čechy*. Praha: J. Otto, 1950, s. 16.
- 15 Z í b r t, Čeněk. c. d., s. 47.
- 16 Tamtéž, s. 288.
- 17 K o s m a s, K. *Kosmův letopis český s pokračováními kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázavského*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1882. Sbíрка kronik a letopisů českých v překladech; Sv. 1, s. 151.
- 18 Z í b r t, Čeněk. c. d., s. 231.
- 19 K r u ž í k, Jan. *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1977, s. 13.
- 20 T a r c a l o v á, Ludmila. *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hradišti, 2013, s. 63.
- 21 Tento termín, bez objasnění jeho původu, zmiňuje ve své knize: S k á c e l, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Muzejní spolek, 1999, s. 162.
- 22 K o s t e l n í k o v á, Marie. *Velkomoravský textil v archeologických nálezech na Moravě*. Praha: Academie, 1973. Studie Archeologického ústavu Československé akademie v Brně, s. 16–17.
- 23 W i n t e r, Zikmund. c. d., s. 114.
- 24 K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Húsek, Jan et al. *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha: Nákladem Národopisné Musea Československého, 1918, s. 104.
- 25 Předpokládá se, že oděvní součástky z vlněných a lněných látek zhotovovaly ženy podomácku, Čeněk Zíbrt v této souvislosti upozorňuje na fakt, že se jménem „krejčí“ je zmiňováno v pramenech až ve 13. století. Z í b r t, Čeněk. c. d., s. 36.
- 26 H u r t, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1970, s. 200.
- 27 Tamtéž, s. 202.
- 28 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 112.
- 29 Košile se dodnes přimodřují v některých obcích na Uherskobrodsku a Uherskohradištsku, především v kunovickém krojovém okrsku.
- 30 N o s á l o v á, Viera. *Slovanský ľudový odev*. Martin: Osveta, 1983, s. 9–10.
- 31 Š i m š a, Martin. *Lidový oděv na Moravě: katalog výstavy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 15–16.
- 32 B e n ž a, Mojmír. *Tradičný odev Slovenska = Traditiona clothing of Slovakia*. Bratislava: ÚEUV, 2015, s. 44–46.
- 33 Ikonografické doklady pracovního oděvu venkovských obyvatel lze nalézt v publikaci: H u s a, Václav, P e t r á ň, Josef a Š u b r t o v á, Alena. *Homo faber: pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha: Academia, 1967.

- 34 Podrobně se tématu ikonografických pramenů do roku 1850 na Moravě a ve Slezsku věnuje publikace: K ř í ž o v á, Alena a Š i m š a, Martin. *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku: ikonografické prameny do roku 1850*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012.
- 35 L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000, s. 163.
- 36 K ř í ž o v á, Alena a Š i m š a, Martin. c. d., s. 218–220.
- 37 Tamtéž, s. 222–223.
- 38 D o s t á l, František a J e ř á b k o v á, Alena. *Moravský lid v díle Františka Kalivody: (1824–1859): katalog stejnojm. výstavy, Uherské Hradiště, listopad 1965*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1965. 65 s.
- 39 Ž á k a v e c, František. *Dílo Josefa Mánesa. Sv. II., Lid československý = L Oeuvre de Josef Mánes. Tome II, Le peuple tchécoslovaque*. Praha: Jan Štenc, 1923.
- 40 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 207.
- 41 P e t ř í č k o v á, Kristýna. *Lidový oděv v obci Louka: v souvislosti s vývojem lidového oděvu na Horňácku*. Louka nad Veličkou: Obec Louka, 2013, s. 30.
- 42 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. *Horňácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 1966, s. 167.
- 43 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 163.
- 44 Tamtéž, s. 157.
- 45 Tamtéž, s. 157.
- 46 K r u ž í k, Jan. *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982, s. 13.
- 47 Tamtéž, s. 12.
- 48 H u r t, Rudolf a kol. c. d., s. 209.
- 49 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 147.
- 50 S k á c e l, Jan. c. d., s. 162.
- 51 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 143.
- 52 B í z a, Josef a S k á c e l, Jan. *Slovácká obec Rohatec*. Rohatec: MNV, 1973, s. 137.
- 53 Výzkumové karty z pozůstalosti Anny Rýznarové, Archiv událostí NÚLK, číslo karty: 43295/2011, místo: Vnorovy.
- 54 T a r c a l o v á, Ludmila. c. d., s. 63.
- 55 Tamtéž, s. 64–65.
- 56 H a b a r t o v á, Romana. *Lidové odívání v Hluku*. In: Břečka, Jan et al. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 620–622.
- 57 T a r c a l o v á, Ludmila. c. d., s. 64–65.
- 58 B e n e š, Josef. *Lidové kroje v okolí Uherského Brodu. Slovácko 10–11, 1968–1969*, s. 48.
- 59 S t r á n s k á, Drahomíra. *Lidový kroj*. In: Horák, Jiří, Chotek, Karel a Matiegka, Jindřich, eds. *Československá vlastivěda. Řada II, Národopis*. Praha: Sfinx, 1936, s. 230.

Literatura:

- B e n e š, Josef. *Archivní doklady k vývoji lidového oděvu na Uherskobrodsku. Vlastivědný věstník moravský* 13, 1958, s. 110–115.
- B e n e š, Josef. *Lidové kroje v okolí Uherského Brodu. Slovácko 10–11, 1968–1969*, s. 48.
- B e n ž a, Mojmír. *Tradiční odev Slovenska = Traditiona clothing of Slovakia*. Bratislava: ÚEUV, 2015. 293 s.
- B í z a, Josef a S k á c e l, Jan. *Slovácká obec Rohatec*. Rohatec: MNV, 1973. 179 s.
- Československá etnografie* 10, 1962, č. 4.
- B ř e č k a, Jan et al. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011. 735 s.
- H o r á k, Jiří, C h o t e k, Karel a M a t i e g k a, Jindřich, eds. *Československá vlastivěda. Řada II, Národopis*. Praha: Sfinx, 1936. 391 s.
- H u r t, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1970. 537 s.
- H u s a, Václav, P e t ř á ň, Josef a Š u b r t o v á, Alena. *Homo faber: pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha: Academia, 1967. 223 s.

- H ú s e k, Jan et al. *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha: Nákladem Národopisné Musea Českoslovan-
ského, 1918. 399 s.
- J a n ě á ř, Josef a kol. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000. 373 s. Vlastivěda
moravská. Nová řada Země a lid; sv. 10.
- K o s m a s. *Kosmův letopis český s pokračováními kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázawského*.
Praha: Nadání Františka Palackého, 1882. 224 s. Sběrka kronik a letopisů českých v překladech;
Sv. 1.
- K o s t e l n í k o v á, Marie. *Velkomoravský textil v archeologických nálezech na Moravě*. Praha: Acade-
mia, 1973. 54 s. Studie Archeologického ústavu Československé akademie v Brně.
- K r u ž í k, Jan. *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982. 77 s.
- K ř í ž o v á, Alena a Š i m š a, Martin. *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku: ikonografické prameny
do roku 1850*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012. 255 s.
- K y b a l o v á, Ludmila. *Dějiny odívání. Renesance (15. a 16. století)*. Praha: Lidové noviny, 1996. 174 s.
- K y b a l o v á, Ludmila, H e r b e n o v á, Olga a L a m a r o v á, Milena. *Obrazová encyklopedie módy*.
Praha: Artia, 1973. 623 s.
- L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravská lidová výšivka*. Brno: Moravské museum, 1986. 243 s.
- L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische
Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000. 192 s.
- M a c h e k, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
866 s.
- M a r k o v, Jozef. *Slovenský ľudový odev v minulosti: materiály k dejinám slovenského ľudového odevu*.
Bratislava: Slov. vyd. krásnej lit., 1955. 206 s. Knižnica ľudového umenia; Zv. 5.
- M e r t o v á, Petra et al. *Výšivka, krajka a aplikace na tradičním oděvu*. Strážnice: Národní ústav lidové
kultury, 2013. 191 s.
- N i e d e r l e, Lubor. *Slovanské starožitnosti: oddíl kulturní [II], Život starých Slovanů: základy kulturních
starožitností slovanských. Dílu I. svazek 2*. Praha: Nákladem Bursíka & Kohouta, 1913. s. 400–897.
- N o s á l o v á, Viera. *Slovenský ľudový odev*. Martin: Osveta, 1983. 218 s.
- P e t ř í č k o v á, Kristýna. *Lidový oděv v obci Louka: v souvislosti s vývojem lidového oděvu na Hornác-
ku*. Louka nad Veličkou: Obec Louka, 2013. 282 s.
- S k á c e l, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Muzejní spolek, 1999. 237 s.
- S t r á n s k á, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu. Díl I., Čechy*. Praha: J. Otto, 1950. 277 s.
- Š i m š a, Martin. *Lidový oděv na Moravě: katalog výstavy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury,
2014. 239 s.
- T a r c a l o v á, Ludmila. *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hra-
dišti, 2013. 272 s.
- V á c l a v í k, Antonín. *Luhačovské Zálesí: Příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*.
Luhačovice: Musejní společnost, 1930. 671 s.
- W i n t e r, Zikmund. *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století 15. až po dobu Bělohorské bitvy*.
Praha: F. Šimáček, 1893–1894. 4 sv. (670 s.). Dějiny kroje v zemích českých; 2.
- Z í b r t, Čeněk. *Dějiny kroje v zemích českých. 1, Od nejstarších dob až po války husitské*. Praha: f. Šimá-
ček, 1892. 3 sv. Dějiny kroje v zemích českých; Díl 1.
- Ž á k a v e c, František. *Dílo Josefa Mánesa. Sv. II., Lid československý = L Oeuvre de Josef Mánes. Tome
II, Le peuple tchécoslovaque*. Praha: Jan Štenc, 1923. 335 s.

Foto:

David Rájecký

Mgr. Lenka H a v l í k o v á (n. 1986), etnografka Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, kde se zabývá lidovým oděvem a online prezentací sbírek.

Men's Shirts in South Eastern Moravia A Contribution to Terminology, Genesis and Construction of This Part of Men's Clothing

A b s t r a c t

Shirts belong to the oldest and from the point of view of development to the main parts of men's clothing. It was worn all year long, not just casually as well as for work but it was also a part of ceremonial and festive clothes in Moravian Slovakia. The contribution pays attention to the development of its shape in the past or to the etymology and dialectal expressions but also to the basic characteristics of this part of clothing, such as material, decoration and above all its cut. For the purposes of the study the material from the National Institute of Folk Culture representing shirts from the whole area of Moravian Slovakia was used.

Historical predecessor of men's shirt from rural areas was a shirt-like piece of clothes worn by both men and women. It was an underwear part of clothes and in both summer months and working activities it was an upper part of clothes. Its shape was basically simple, consisting of rectangular parts and home made from people's own flax and linen materials. Only later a purchased cotton cloth has been used up until nowadays.

Men's shirt gradually changed its shape which was mainly influenced by renaissance fashion and it underwent the greatest change in folk environment in 18th and mainly in 19th century. As shown by collection material and by several cut varieties of men's shirts preserved in Moravian Slovakia up to these days, there are shirts, mainly in the area of Podluží, Hornácko and Dolňácko, with the cut consisting of rectangular parts. The body part is based on wrapping and the shirts are characterised by a straight loose sleeve and are tied by laces or fastened up with buttons. A lengthwise poncho-like cut, which is probably an archaic cut of a men's shirt, was preserved in the only sub- region of Moravian Slovakia, in Kopanice. In Moravian Slovakia, the slit in the throat area is placed on the side of the front part and it is tied by two pairs of laces – under the throat and near the right shoulder. There was a remarkable shift in cut caused by a different cut of sleeves which were sewn into a cuff and influenced by a style fashion of 19th century, marked by a cuff and folded collar.

A different group of shirt cuts is represented by the one from the region of Uherské Hradiště and partly from the region of Uherský Brod which is characterized by distinct frills and arm holes and probably influenced by the cut of women's shoulder hole sleeves. Their sleeves are narrowed towards a wrist and a folded collar is tied with a button. This cut is considered to be younger compared to the previous one. The newest type of a shirt is an urban cut which spread as a part of folk costumes in the observed region in the beginning of 20th century.

Men's shirts in the observed region are decorated by embroideries usually based on purpose reinforcements of the fringes of linen and joints and were concentrated on the collar, on the front part slit and on the sleeves. Sizes and colours of the embroideries have specific rules in respective areas and localities and are connected with the age of the person wearing the shirts as well as with the occasions on which they were worn. Embroideries are larger on the festive shirts worn by single boys and its more modest on the shirts worn by married men and on the shirts worn for work. Shirts from the region of Moravian Slovakia have various dialectal names based on their remarkable characteristics, such as the shape of embroidery, but also the look of sleeves and the way of fastening a slit.

Männerhemden in Südostmähren Beitrag zur Terminologie, Genesis und Konstruktion des Kleidungsstücks für Männer

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Oberhemd gehört zu den hauptsächlichsten und entwicklungsgeschichtlich ältesten Teilen der Männertracht. Man trug es das ganze Jahr, nicht nur zum normalen Tragen und zur Arbeit, sondern es war auch Bestandteil der Festtracht und der Feiertagstracht in der Mährischen Slowakei. Der Beitrag widmet sich der Entwicklung der Hemdform sowie der Etymologie und den Dialektausdrücken, jedoch auch den grundlegenden Charakteristiken dieses Kleidungsstücks, wie Stoff, Verzierung

und vor allem Schnittkonstruktion. Dabei wird das Sammlungsmaterial des Nationalen Instituts für Volkskultur in Strážnice genutzt, in dem Hemden aus der ganzen Mährischen Slowakei vertreten sind.

Der historische Vorgänger des Männerhemds in den bäuerlichen Schichten war ein verschieden bezeichnetes hemdartiges Kleidungsstück für Männer und Frauen. Es diente als Unterbekleidung und wurde zugleich in den Sommermonaten als Oberbekleidung getragen. Dieses Kleidungsstück war einfach gestaltet, aus rechteckigen Teilen genäht und aus eigenem Material (Hanf- oder Leinenstoff) selbstgefertigt. Erst später begann man zur Anfertigung von Hemden gekauftes Baumwollgewebe in Leinwandbindung zu nutzen, das bis ins 21. Jahrhundert verwendet wird.

Das Männerhemd veränderte allmählich seine Gestalt, den größten Einfluss auf sein Aussehen und die Art des Anziehens hatte die Renaissancemode und einen grundsätzlichen Wandel im volkstümlichen Milieu machte es im 18. und vor allem im 19. Jahrhundert durch. Wie das Sammlungsmaterial belegt, ist unter den mehreren Hemdenschnittvarianten, die in der Mährischen Slowakei vorkommen und sich bis heute erhalten haben, ersichtlich, dass in den Subregionen Podluží, Hornácko und einem Teil von Dolnácko Hemden anzutreffen sind, die bis heute einen aus rechtwinkligen Stücken zusammengesetzten Schnitt bewahren. Die Rumpfkonstruktion geht von einem Umwickeln des Körpers aus und charakteristisch für sie sind ein gerader offener Ärmel und das Zubinden mit Bändern oder Zusammenheften mit Klammern. In Kopanice als einziger Subregion der Mährischen Slowakei blieb der Schnitt eines länglichen Ponchos erhalten, der wahrscheinlich der archaische Männerhemdenschnitt ist. In der Mährischen Slowakei befindet sich der Schlitz am Halsloch am häufigsten an der Vorderteilseite und wird mit zwei Bänderpaaren zusammengehalten – unter dem Hals und an der rechten Schulter. Ein deutlicher Fortschritt im Hemdenschnitt war zweifellos der veränderte Ärmelschnitt, wobei die Ärmel in eine Manschette eingenäht sind man von der Stilmode des 19. Jahrhunderts ausgeht, als sich Manschetten und Umlegekragen durchsetzten.

Eine abweichende Schnittgruppe bilden die Hemden um Uherské Hradiště und teilweise auch um Uherský Brod, die faltenreich mit Schulterfleck sind, sie wurden offenbar vom Schnitt der Frauenärmelblusen mit betonter Schulter beeinflusst. Ihre Ärmel verjüngen sich zum Handgelenk hin und beim Umlegekragen wird der Schnitt mit Klammern verschlossen. Dieser Schnitt kann in der Entwicklung als jünger gegenüber dem vorhergehenden angesehen werden. Der neueste Typ sind dann Hemden mit städtischem Schnitt, die sich Anfang des 20. Jahrhunderts in den Trachten der untersuchten Region stark verbreiteten.

Die Männerhemden im untersuchten Gebiet werden mit Stickereien verziert, die von einer zweckdienlichen Festigung der Tuchnähte und -ränder ausgehen und sich auf Kragen, Vorderteilschnitt und Ärmeln konzentrieren. Ausmaß und Farbgestaltung der Stickereien haben in den einzelnen Gebieten und Ortschaften ihre Regeln und hängen mit dem Alter des Hemdenträgers und der Gelegenheit zusammen, zu der es getragen wird. Reich entwickelt sind die Stickereien bei den ledigen Burschen zu feierlichen Anlässen, bei verheirateten Männern und als Teil der Arbeitsbekleidung sind sie im Gegenteil bescheidener. Die Hemden in der Mährischen Slowakei tragen verschiedene Mundartbezeichnungen, die von deren auffälligen Merkmalen ausgehen und auf die Form der Stickereien, aber auch auf das Aussehen der Hemdsärmel oder zum Beispiel die Heftart des Schnitts verweisen.